

дидати на службу проходять поглиблене психологічне вивчення особистісних рис. У 2000 р. було розроблено та введено в дію Комплексну програму кадрової політики в органах та підрозділах внутрішніх справ, забезпечення дисципліни і законності на 2001-2005 рр., а також комплексну програму кадрового забезпечення оперативно-службової діяльності кримінального розшуку.

Нормативну базу діяльності ОВС вдосконалено прийняттям цілого пакету міжнародних документів та угод у сфері правоохоронної діяльності, а також розробкою вітчизняних законів з урахуванням міжнародних стандартів. Було посилено спеціально-юридичні гарантії свободи та особистої недоторканості громадян при затриманні, арешті та утриманні під вартою.

Роботу міліції переорієнтовано на тісну взаємодію з населенням, для чого основним критерієм діяльності ОВС проголошено оцінку її діяльності з боку громадян. Розроблено Програму МВС України з розвитку партнерських стосунків між міліцією та населенням на 2000-2005 рр.

Одночасно, підвищена активність відомчих засобів масової інформації, започатковано нові телерадіопрограми для встановлення "прозорості" та відкритості у роботі міліції.

ЛІТЕРАТУРА

1. The Oxford Handbook of Criminology. Oxford: Oxford University Press, 1997. -PP.28-45.
2. Соціально-психологічний аналіз дисципліни в адміністративній службі міліції: Наук.-практ. посібник /За заг. ред. О.М. Бандурки. -Х.: Ун-т внутр. дел, 1998. -86 с.
3. Міліція України: історичний нарис, портрети, події /За заг. ред. Ю.О. Смирнова. -К.: Ін Юре, 2002. -888 с.
4. Шалгунова С.А. Кримінально-правові та кримінологічні заходи попередження хабарництва серед співробітників органів внутрішніх справ: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 /НАВСУ. -К., 1999. -182 с.

Надійшла до редколегії 11.02.2004

МАРТИНЕНКО О.А. КРИМИНОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОНАРУШЕНИЙ, КОТОРЫЕ СОВЕРШАЮТСЯ РАБОТНИКАМИ ОВД УКРАИНЫ
Рассмотрено современное состояние правонарушений в ОВД Украины, выделены их основные показатели и детерминанты среди работников ОВД, очерчены приоритетные направления политики МВД Украины по укреплению законности в деятельности подразделений.

MARTYNYENKO O.A. CRIMINOLOGY CHARACTERISTIC OF OFFENCES WHICH ARE MADE BY EMPLOYEES OF UKRAINE LAW-ENFORCEMENT ORGANS
The modern condition of offences in Ukraine law-enforcement organ is considered, their basic parameters and determinants among employees of law-enforcement organs are allocated, priority directions of a politics of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine on strengthening legality in activity of divisions are outlined.

А.М. МЕЛЬНИКОВ

УБОЗ Донецького УМВС

УДК 343.221

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗЛОЧИННОЇ ГРУПИ ПРИ ЕКСЦЕСІ ВИКОНАВЦЯ

Розглянуті особливості застосування та визначення в теорії кримінального права поняття експесу виконавця в складі злочинних груп.

Згідно зі ст.28 Кримінального кодексу (КК) України існують чотири види злочинних груп – група осіб, група осіб, які до початку злочину домовилися про спільне його вчинення, організована група та злочинна організація. Ст.255 КК України встановлює кримінальну відповідальність як за участь у злочинній організації, так і за участь у

злочинах, вчинюваних такою організацією. Ст.257 КК України також передбачає кримінальну відповідальність як за участь у банді, так і за участь у вчинюваному нею нападі.

Таким чином, поняття "участь у злочині" та "участь у злочинній організації" або "участь у банді" є різними за

своїм змістом. При цьому аналіз поняття організованої групи, визначеного у ч.3 ст.28 КК України та застосування цього поняття у статтях Особливої частини КК України дозволяє дійти висновку, що поняття “участь у організованій злочинній групі”, згідно з чинним кримінальним законом, є повністю тотожним поняттю “участь у злочині, вчиненому організованою групою”. Крім того, у ч.5 ст.143 КК України передбачена відповідальність за участь у транснаціональних організаціях, які займаються вилученням у людини шляхом примушування або обману її органів або тканин з метою їх трансплантації, чи незаконною торгівлею органами або тканинами людини, а ч.4 ст.258 КК України встановлює кримінальну відповідальність за участь у терористичній організації; ст.392 КК України вказує на участь у злочинній групі у виправно-трудовах установах, ст.260 КК України - на участь у не передбаченому законами України воєнізованому чи збройному формуванні поряд із вказівкою на участь у нападі у складі такої групи.

Виходячи з вищенаведеного можна зробити висновок, що у кримінальному законі існує непослідовність щодо використання понять участі у певній злочинній групі та участі у вчинюваному нею злочині, і тому особливу проблему становить тлумачення такої участі у злочинній групі, яка пов'язана не з вчиненням особою конкретного злочину, а з тим чи іншим ступенем її участі у злочинному угрупованні. Існує багато проявів такої участі, про деякі вказано у кримінальному законі, але жодна з них не розкрита на законодавчому рівні. Тільки у пункті 6 постанови Пленуму Верховного Суду України від 7.07.1995 р., № 9 “Про судову практику в справах про бандитизм” зроблено спробу конкретизації поняття участі у злочинній групі та вказано, що під участю у банді слід розуміти не тільки безпосереднє здійснення нападів, але й сам факт вступу до банди чи будь-яку іншу участь у діяльності банди як її члена (надання транспорту, приміщень, фінансування банди, постачання зброї, пошук об'єктів для нападу тощо) [1, с.74].

Проте, вказані роз'яснення втратили обов'язковість для правозастосовних органів - наведений в цих роз'ясненнях перелік можливих форм участі у злочинному угрупованні досить приблизний та неповний, а також не визначено критерії, за якими можна ці форми відрізнити. Тому не випадково на практиці до кримінальної відповідальності переважно притягаються лише ті члени угруповань, які беруть участь у вчиненні конкретних злочинів, і набагато рідше - особи, котрі в угрупованні виконують функції, безпосередньо не пов'язані з вчиненням злочинів.

На тлі вказаної проблеми залишається невирішеною і така її частина, як ексцес у злочинній групі. Класичним в теорії кримінального права є поняття “ексцес виконавця”, тобто вчинення виконавцем злочину діяння, яке не охоплювалось умислом інших членів злочинної групи, але яке окремо передбачено статтею Особливої частини Кримінального кодексу. Останнім часом застосовують також більш широке поняття – ексцес співучасника, маючи на

увазі, що “автором” ексцесу може бути не тільки виконавець злочину, але й будь-який інший співучасник. При цьому, однак, упускається з виду, що стосовно до ексцесу (до того злочину, що саме і складає зміст ексцесу) будь-який співучасник виступає виконавцем, оскільки саме він робить дії, що утворюють об'єктивну сторону злочину, що є результатом ексцесу. Поряд з цим, на нашу думку, доцільно вживати поняття “ексцес співвиконавців”, розуміючи під ним те, що два або більше представника злочинної групи спільно вчиняють діяння, яке не охоплювалось умислом інших членів злочинної групи, але яке окремо передбачено статтею Особливої частини Кримінального кодексу.

Специфіка злочинних угруповань полягає в тому, що нерідко до їх складу з виконанням певних функцій входять особи, які не знають про мету інших членів злочинної організації вчинити саме тяжкі або особливо тяжкі злочини. У такому контексті можна ставити питання про новий вид ексцесу при співучасті - ексцес учасників злочинної організації. Тобто, у певній злочинній групі можуть виникнути підгрупи, що можуть мати ознаки як організованої злочинної групи, так і злочинної організації. При цьому спрямованість злочинних намірів цих підгруп може бути одна одній невідомою. Визначення й осмислення цих та інших аспектів ексцесу у злочинній групі є, на нашу думку, необхідним етапом у вирішенні проблеми визначення поняття участі у злочинній групі. Тому висвітлення результатів нашого дослідження стосовно ексцесу учасників злочинної групи є метою статті.

Необхідно зазначити, що питанням співучасті у злочині присвячено багато наукових досліджень із кримінального права, проте найбільш близькими до них є дисертації П.Ф. Гришаніна «Понятие преступной организации и ответственность ее участников по советскому уголовному праву», В.Й. Пінчука «Виды преступных организаций и ответственность их участников по советскому уголовному праву», які стосувалися радянського законодавства. Серед авторів останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми участі в організованих злочинних угрупованнях, можна виділити таких вчених, як Л.В. Багрий-Шахматов, М.І. Бажанов, В.В. Голіна, Н.О. Гуторова, В.П. Ємельянов, С.О. Єфремов, А.Ф. Зелінський, О.О. Кваша, О.М. Костенко, О.М. Литвак, М.І. Мельник, В.О. Навроцький, М.І. Панов, В.В. Сташис, В.Я. Тацій, І.К. Туркевич, В.Ю. Шепітько та інші.

Аналіз досліджень і публікацій щодо обраної теми дозволяє дійти висновку, що у більшості з них поставлені відповідні проблемні питання, але проблеми щодо ексцесу учасників злочинної групи детально не розглядалися. Про це свідчить і аналіз останніх публікацій зарубіжних [2] та вітчизняних [3-5] авторів щодо теми участі у злочинній організації.

При звичайному ексцесі виконавця поривається суб'єктивний зв'язок між виконавцем та іншими членами групи, зникає єдність умислу, а тому інші члени злочинної групи за таке діяння відповідальними бути не можуть.

Проте, при цьому в стійкій злочинній групі здебільшого залишається інша єдність умислу – стосовно спільної злочинної діяльності. Суб'єктивне ставлення за вину, як принцип демократичного кримінального законодавства, вимагає ставити за вину лише те, що було вчинене винне, коли суб'єкт діяння повинен був, і міг передбачити, що його діяння заподіє злочинну шкоду. При участі в організованій групі вина учасника полягає в тому, що він тим чи іншим чином забезпечував функціонування групи, усвідомлюючи її злочинну спрямованість. Проте згідно з ч.3 ст.28 КК України він не буде нести ніякої відповідальності за таку вину, оскільки тільки участь у злочині, який вчинений такою організацією, передбачає кримінальну відповідальність згідно з відповідними статтями Особливої частини КК України.

З іншого боку, якщо учасник злочинної організації вчинить злочин, який не був запланований цією організацією, але відповідає інтересам існування цієї організації (наприклад, вбивство при випадковій зустрічі представника ворогуючого злочинного угруповання або свідка злочину, вчиненого злочинною організацією, про наявність якого член злочинної організації дізнався раптово і ні з ким з інших членів групи не встиг порадитися) чи можна це безперечно визнати екссесом виконавця? На нашу думку, визначене буде екссесом виконавця певного злочину, але вказані дії ніяк не можна віднести до екссесу виконавця певного злочину учасником злочинної організації. По-перше, згідно зі ст.255 КК України вчинення злочину в інтересах злочинної організації доцільно розглядати як підтвердження участі у цій організації. По-друге, відповідно визначенню злочинної організації у ч.4 ст.28 КК України, якщо однією з можливих цілей створення злочинної організації є мета забезпечення функціонування цієї організації, то дії учасника такої організації щодо вчинення злочину для забезпечення певних аспектів її існування завідомо охоплюються умислом інших членів цієї групи не залежно від того, чи планували вони вчинення злочину разом, готували або взагалі знали про нього. Адже таке передбачає сама, визначена у законі, сутність створення та існування злочинної організації. Тобто, учасники злочинної організації усвідомлюють або можуть та повинні усвідомлювати можливість вчинення злочину одним з учасників організації заради забезпечення функціонування цієї організації. При цьому незгода злочинної групи з тим чи іншим злочинним її учасника, своєчасністю або способами вчинення такого злочину, ніяк не виключає обов'язку усвідомлення кожним членом злочинної групи того, що саме створення цієї групи може бути пов'язано з вчиненням “самостійного” злочину заради неї.

Все вищевикладене дає можливість дійти висновку, що спільна участь декількох осіб у вчиненні декількох злочинів, як виявлення організованої спільної злочинної діяльності, потребує іншого підходу, ніж участь у вчиненні злочину групи осіб та участь у вчиненні злочину групою осіб за попередньою змовою. Тому ми повністю погоджуємося з думкою С.О. Єфремова, що організована злочинна

діяльність є такою формою спільного вчинення злочинів, яка якісно відмінна від уже відомих, у тому числі й від співучасті у злочині [6, с.53].

Екссесом виконавця злочину учасником злочинної організації можна визнати злочин, який не пов'язаний з діяльністю та/або забезпеченням функціонування такої організації, наприклад – скоєння вбивства на ґрунті особистих неприязних стосунків, або розбійного нападу з метою наживи виконавця, який, хоча і є учасником певної злочинної організації, але ніяким чином не спрямовував свої дії на її користь. При цьому набуття певного “авторитету” такого виконавця у злочинному світі, яке непрямо підвищує і “авторитет” злочинної організації, до якої він належить, не може розглядатися як створення умов для функціонування такої організації, якщо не охоплюється умислом виконавця.

Запропонований підхід до визначення екссесу виконавця, який є учасником злочинної організації, відповідає, з одного боку, сутності спільної злочинної діяльності у групі, а з другого боку – не суперечить принципам суб'єктивного ставлення у вину. Тому визначений підхід має бути відповідно поширений та законодавчо закріплений і стосовно вчинення злочину учасником організованої злочинної групи, терористичної організації та інших видів злочинних груп. Адже для будь-якої злочинної групи мета вчинення злочинів є як мінімум проміжною, тобто, засобом для задоволення різноманітних потреб учасників цієї групи. Відповідно цьому, учасники злочинної групи можуть не знати положень ст.12 КК України щодо класифікації злочинів на злочини невеликої та середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі. Вони також переважно не створюють злочинну групу, аналізуючи санкції статей Особливої частини КК України з метою визначення саме тяжких та особливо тяжких злочинів, які вони планують вчинити. Вони мають спільні злочинні наміри, які нерідко окремо не формулюються, а виявляються у відповідних бесідах, згоді у правилах поведінки, які передбачають вчинення злочинів у випадку тих чи інших ситуацій, що загрожують подальшій спільній злочинній діяльності.

Крім того, на “міфічність” організованості злочинних груп влучно вказував А.Ф. Зелінський, звертаючи увагу на наявність вбивств, заподіяння тяжких тілесних ушкоджень у зв'язку з так званими “розбираннями” всередині певних груп і між різними угрупованнями, нерідку зміну їх лідерів тощо [7, с.199]. Вважаємо, що сутність організованості злочинної групи полягає не у формальних домовленостях, чіткій ієрархічності й ретельному плануванні, а у спільності злочинних намірів до сумісної злочинної діяльності, у єдності кримінальної субкультури, що протистоїть офіційній кримінально-правовій ідеології [8, с.49].

Підсумовуючи все вищевикладене, можна зазначити:

1. Для надання відповідної кваліфікації злочинам, вчиненим злочинними групами, доцільно введення поняття екссесу співвиконавців, які є учасниками організованої групи. Це поняття слід розуміти як спільне вчинення двома або більше особами, які є учасниками злочинної групи;

діяння, яке не охоплювалось умислом інших членів злочинної групи, але яке окремо передбачено статтею Особливої частини Кримінального кодексу.

2. Злочини, вчинені особою, яка є учасником злочинної організації та/або іншого різновиду злочинної групи з метою забезпечення функціонування відповідної злочинної групи, доцільно вважати вчиненими злочинною організацією.

3. Екссесом виконавця, який є учасником злочинної організації, доцільно вважати вчинення ним злочину, який за змістом, наслідками та спрямованістю умислу скоєний не для забезпечення функціонування злочинної організації.

4. Відповідно сутності практики спільної злочинної діяльності групи осіб екссес виконавця-учасника злочинної організації не може бути настільки поширеним явищем, на скільки це сьогодні фактично допускає кримінальний закон.

Перспектива подальших досліджень екссесу співучасників злочинної групи полягає у тому, щоб більш детально вивчити особливості взаємодії (особливо невербальної) між учасниками злочинної групи з метою вдосконалення як чинного законодавства, так і заходів протидії організованій злочинності. У цьому напрямку корисним, на нашу думку, є більш детальне визначення характеру спільності протиправних установок та переконань членів різних типів злочинних груп.

ЛІТЕРАТУРА

1. Постанови Пленуму Верховного Суду України (1963-2000): У 2-х т. /За заг. ред. В.Ф. Бойка. -К., 2000. -Т.2. -С.74.
2. Феоктистов М. Некоторые вопросы уголовной ответственности участников организованных преступных групп при совершении ими двух и более преступлений // Уголовное право. -2003. -№ 1. -С.60-62.
3. Мантуляк Ю. Основні ознаки організованої групи // Вісник Прокуратури. -2002. -№ 6. -С.25-27.
4. Лизогуб Я. Поняття "виконавець злочину" в новому кримінальному законодавстві. Питання кваліфікації // Вісник прокуратури. -2003. -№ 3. -С.47-49.
5. Демидова Л. Кримінальна відповідальність за участь у злочинах, вчинених злочинною організацією // Право України. -2003. -№ 1. -С.102.
6. Єфремов С.О. Форми участі в організованій злочинній діяльності // Вісник прокуратури. -2003. -№ 4. -С.53-58.
7. Зелінський А.Ф. Кримінологія: Курс лекцій. -Харьков: Прапор, 1996. -260 с.
8. Кримінологія: запрошення до дискусії: Монографія /Авт. кол.: О.В. Баляба, Е.В. Віленська, Е.О. Дідоренко, Б.Г. Розовський. -Луганськ: РВВ ЛІВС, 2000. -318 с.

Надійшла до редколегії 22.04.2004

МЕЛЬНИКОВ А.Н. ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ПРЕСТУПНОЙ ГРУППЫ ПРИ ЭКССЕСЕ ИСПОЛНИТЕЛЯ
Рассмотрены особенности применения и определения в теории криминального права понятия экссеса исполнителя в составе преступных групп.

MEL'NIKOV A.N. RESPONSIBILITY OF CRIMINAL GROUP AT THE EXCESS OF THE EXECUTOR
Features of application and definition in the theory of the criminal law of concept of an excess of the executor in structure of criminal groups are considered.

С.Б. МЄЛЄШЕВ

Національний університет внутрішніх справ

УДК 343.61:343.541

СЕРІЙНІ СЕКСУАЛЬНІ ВБИВСТВА: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ТА РОЗКРИТТЯ

Надане теоретичне обґрунтування визначення поняття серійного сексуального вбивства та розглянути особливості його розкриття.

Кожного року з певною закономірністю міжнародна криміналістична статистика відмічає появу осіб, які скоюють серійні сексуальні напади, у тому числі й умисні вбивства, поєднані із зґвалтуванням, незалежно від